

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**Матвеев В.В., Гайдаржийська О.М., Отрошко В.П.**

Національний авіаційний університет

У статті розглянуто сутність страхового ринку та проаналізовано його сучасний стан. Досліджено динаміку кількості страхових компаній та основні показники діяльності страховиків. На основі аналізу показано ключові проблеми діяльності страхового ринку та негативні чинники, що стримують його розвиток. Сформульовано пріоритетні напрями розвитку вітчизняного ринку страхових послуг.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страховик, страхові компанії, страховий договір, страхові премії, страхові виплати.

Постановка проблеми. Зважаючи на складні умови в політичній та економічній сфері країни особливе місце набуває питання щодо забезпечення захисту учасників господарської діяльності від потенційних загроз та негативних факторів. З метою уникнення ризику або його мінімізації у світовій практиці застосовують страхування як змогу відшкодування економічних збитків завданих стихійними лихами, промисловими аваріями, катастрофами, захист інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні несприятливих та непередбачених подій тощо. На сьогодні страхування є одним зі стратегічних секторів економіки, адже воно сприяє акумулюванню заощаджень у вигляді страхових премій і перетворенню їх в інвестиції. Страхування виконує не лише компенсаційну функцію, але й сприяє розв'язанню значної кількості макроекономічних завдань держави. Таким чином можна стверджувати, що основою досягнення соціальної злагоди, високого рівня життя населення та стабільності народногосподарського відтворювального процесу є досконала система страхового захисту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням питання сучасного стану страхового ринку, сутності та ролі страхування, перспектив подальшого розвитку присвячені праці відомих вітчизняних науковців В.Д. Базилевич, В.Д. Бігдаш, Н.М. Внукова, Л.В. Временко, О.О. Гаманкова, О.М. Залетов, О.Д. Заруба, М.С. Клапків, В.Й. Плиса, О.В. Козьменко, А.А. Циганов, С.С. Осадець, Т.А. Ротова, О.Ф. Філонюк, Я.П. Шумелда та цілий ряд інших вчених, які плідно працюють над вирішенням економічних, фінансових та державно-управлінських проблем страхового ринку. Однак досі лишається актуальним дослідження практичних та теоретичних основ ефективного формування страхового ринку, вивчення нових тенденцій та перспективних напрямів розвитку.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Інтенсивність процесів, що відбуваються в економіці України, породжують низку нових проблем, від вирішення яких залежить стабільність та дієвість страхового ринку. Незважаючи на широке коло наукових досліджень, питання планування та перспектив розвитку українського ринку страхових послуг потребує подальшого вивчення. Особливої уваги потребує комплексний аналіз операційної та фінансово-інвестиційної діяльності з урахуванням різних факторів зовнішнього і внутрішнього ризикового середовища. Також, існує необхідність подальшого дослідження в таких аспектах як прогнозування та моделювання фінан-

сово-економічних процесів. Сучасний розвиток економіки вимагає постійного та систематичного дослідження тенденцій розвитку страхового ринку, виявлення позитивних і негативних змін у його функціонуванні та окреслення перспективних напрямів подальшого ефективного розвитку.

Мета статті. Головною метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів визначення страхового ринку та його аналіз в сучасних умовах, відокремлення основних проблем його розвитку, визначення шляхів покращення та підвищення ефективності функціонування.

Виклад основного матеріалу. Ринок страхових послуг є однією із складових фінансової інфраструктури, який взаємодіє з виробничою сферою, ринком капіталу, фондовим ринком і таке інше. Розглядаючи досвід країн розвинутої економіки, страхування забезпечує суб'єктам господарської діяльності страховий захист їхніх інтересів від фінансових ризиків, фізичним особам захист майнових інтересів, відповідно.

Існують численні погляди на сутність страхового ринку, але в економічній літературі немає однозначного трактування щодо даного поняття (табл. 1).

Без функціонування потужного ринку страхових послуг неможливе створення ефективної системи захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення економічної безпеки держави. Крім того, страхування є важливим джерелом акумулювання коштів для подальшого їх використання задля компенсації збитків, спричинених внаслідок страхових подій, а також захищає бізнес від фінансових ризиків та забезпечує соціальну підтримку.

Беручи до уваги трактування «страхового ринку» українськими та закордонними вченими, було виявлено, що усі погляди можна згрупувати наступним чином (рис. 1).

Головними функціями страхового ринку є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб. Учасники страхового ринку відіграють важливу роль в його формуванні та розвитку. Ними можуть бути страховики, страхувальники, застраховані, вигодонабувачі, посередники, а також асоціації страховиків.

Діяльність кожного суб'єкта ринкових відносин пов'язана з ризиком, який необхідно попереджувати, зменшувати та фінансувати, на що і спрямована діяльність ринку страхових послуг, який через страхові організації шляхом використання особливих механізмів забезпечує процес безперервного суспільного відтворення [8, с. 177].

Підходи щодо тлумачення сутності поняття «страховий ринок»

Автор	Сутність підходу до трактування
С.С. Осадець	«... сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу»
Я.П. Шумелда	«... економічні відносини в межах певної території, в процесі котрих формуються попит, пропозиція і ціна на страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються зобов'язання згідно з ними»
В.Д. Базилевич	«... частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього»
О.О. Гаманкова	«... є складовою як фінансового ринку (ринку грошей і ринку капіталів – оскільки на цих ринках страхові компанії розміщують свої капітали, використовуючи певні фінансові інструменти), так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги»
О.М. Залетов	«... сукупність фінансово-економічних відносин, завдяки яким перерозподіляється частина національного доходу та сукупного суспільного продукту шляхом особливого методу утворення страхового фонду грошових ресурсів»
В.Й. Плиса	«... форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства»
О.В. Козьменко	«... сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг»

Джерело: розроблено авторами за даними [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]

Сьогодні страховий ринок України розвивається та інтегрується у світовий ринок. Порівняно з європейськими країнами в Україні страхові послуги мають менший попит, особливо у галузі майнового та окремих видів особистого страхування, що зумовлене як низькою довірою до страховиків так і низьким рівнем обізнаності у сфері страхування. Також слід зазначити, що спостерігається відсутність професійної підготовки страховиків та недосконалість чинного законодавства, державного регулювання та контролю страхової діяльності.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 2017 р. становила 296, у тому числі СК "life" – 34 компанії, СК "non-life" – 262 компанії, (станом на 2016 р. – 323 компанії, у тому числі СК "life" – 43 компанії, СК "non-life" – 280 компанії). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 2017 рік порівняно з 2016 р., кількість компаній зменшилася на 27 СК (табл. 2) [9].

Стан страхового ринку, рівень його інтеграції та затребуваність характеризуються обсягами страхових премій і страхових виплат. Вагомого значення у визначенні стабільності ринку набуває рівень капіталізації страховиків, тобто обсяг власних коштів і страхових резервів тощо (табл. 3).

У порівнянні з 2016 роком на 6 546,9 млн. грн. (26,4%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 1 202,5 млн. грн. (6,1%). Збільшення валових страхових премій відбулося майже по всіх видах страхування, а саме: страхування фінансових ризиків (збільшення валових страхових платежів на 1 458,0 млн. грн. (58,6%)); страхування майна (збільшення валових страхових платежів на 988,8 млн. грн. (35,2%)); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (збільшення валових страхових платежів на 970,8 млн. грн. (57,3%)); автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка") (збільшення валових страхових платежів на 921,7 млн. грн. (13,6%)); страхування відповідальності перед третіми особами (збільшення валових страхових

Рис. 1. Підходи до сутності поняття «страховий ринок»

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Кількість страхових компаній в Україні, 2013–2017 рр.

	Роки					Відхилення, %	
	2013	2014	2015	2016	2017	2017/2013	2017/2016
Загальна кількість СК	411	389	368	323	296	-27,98	-8,36
СК "life"	62	58	50	43	34	-45,16	-20,93
СК "non-life"							

Джерело: розроблено авторами за даними [9]

Таблиця 3

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка

	2016	2017	Темпи приросту 2017/2016	
			млн. грн.	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць				
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	29 337,0	53 060,0	-	23 723,0
- зі страхувальниками – фізичними особами	27 195,5	49 820,5	-	22 625,0
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	103 114,1	83 284,3	-	-19 829,8
Страхова діяльність, млн. грн.				
Валові страхові премії	24 844,2	31 391,1	6 546,9	26,4
Валові страхові виплати	6 271,3	7 375,1	1 103,8	17,6
Рівень валових виплат, %	25,2%	23,5%	-	-
Чисті страхові премії	19 588,4	20 790,9	1 202,5	6,1
Чисті страхові виплати	6 046,3	7 157,4	1 111,1	18,4
Рівень чистих виплат, %	30,9%	34,4%	-	-
Перестраховання, млн. грн.				
Сплачено на перестраховання, у тому числі:	8 460,6	13 261,9	4 801,3	56,7
- перестраховикам-резидентам	5 255,8	10 600,1	5 344,3	101,7
- перестраховикам-нерезидентам	3 204,8	2 661,8	-543,0	-16,9
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	984,6	854,5	-130,1	-13,2
- перестраховиками-резидентами	225,1	217,7	-7,4	-3,3
- перестраховиками-нерезидентами	759,5	636,8	-122,7	-16,2
Отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів	26,6	23,7	-2,9	-10,9
Виплати, компенсовані перестраховувальникам-нерезидентам	9,0	12,3	3,30	36,7
Страхові резерви, млн. грн.				
Обсяг сформованих страхових резервів	19 477,1	21 804,8	2 327,7	12,0
- технічні резерви	11 980,8	13 752,9	1 772,1	14,8
- резерви зі страхування життя	7 496,3	8 051,9	555,6	7,4
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.				
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	55 377,2	56 813,8	1 436,6	2,6
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	34 302,2	35 350,6	1 048,4	3,1
Обсяг сплачених статутних капіталів	12 627,9	12 928,7	300,8	2,4

Джерело: [9]

платежів на 694,8 млн. грн. (54,6%)); страхування вантажів та багажу (збільшення валових страхових платежів на 635,0 млн. грн. (22,6%)); медичне страхування (збільшення валових страхових платежів на 362,3 млн. грн. (20,2%)); страхування від нещасних випадків (збільшення валових страхових платежів на 309,6 млн. грн. (51,9%)); авіаційне страхування (збільшення валових страхових платежів на 226,3 млн. грн. (55,6%)).

Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 2017 рік становила 66,2%, що на 12,6 в.п. менше в порівнянні 2016 роком.

Протягом аналізованого періоду збільшилась кількість укладених договорів страхування на 3 893,2 тис. одиниць (або на 2,9%), при цьому на 23 752,4 тис. одиниць (або на 107,4%) зросла кількість договорів з добровільного страхування, в тому числі збільшилась кількість укладених

договорів страхування від нещасних випадків на 16 698,7 тис. одиниць (або в 2 рази), кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків зросла на 2 942,5 тис. одиниць (або на 114,8%). Кількість укладених договорів з обов'язкового страхування зменшилась на 19 658,7 тис. одиниць (або на 18,0%) за рахунок зменшення кількості договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 19 829,8 тис. одиниць (19,2%).

Обсяг валових страхових виплат/відшкодування у порівнянні з 2016 роком збільшився на 1 103,8 млн. грн. (17,6%), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 1 111,1 млн. грн. (18,4%). Зростання обсягів валових страхових виплат за 2017 рік мало місце у більшості основних системуютьовуючих видах страхування. Найбільше збільшення валових страхових виплат відбулося з таких видів страхування: автострахован-

ня (збільшення валових страхових виплат на 826,9 млн. грн. (29,7%)), страхування фінансових ризиків (збільшення валових страхових виплат на 611,2 млн. грн. (94,5%)), медичне страхування (збільшення валових страхових виплат на 248,6 млн. грн. (26,2%)). Водночас, зменшилися валові страхові виплати зі страхування кредитів на 569,4 млн. грн. (84,6%) та страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ на 12,7 млн. грн. (22,4%).

Рівень валових виплат у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року зменшився на 1,7 в.п. та становив 23,5%. Рівень чистих страхових виплат станом на 2017 рік становив 34,4%, що більше на 3,5 в.п. у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року.

Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування – 55,5% та 59,1%, за видами добровільного особистого страхування – 38,0% та 41,6%, за видами недержавного обов'язкового страхування – 36,4% та 36,7% (з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 46,2% та 46,1%) відповідно.

Операції вихідного перестраховання за 2017 рік у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року збільшилися з 8 460,6 млн. грн. до 13 261,9 млн. грн. за рахунок збільшення на 5 344,3 млн. грн. (101,7%) перестраховання в середині країни. При цьому, операції з перестраховання із страховиками-нерезидентами зменшились на 543,0 млн. грн. (16,9%).

Страхові резерви станом на 2017 рік зросли на 2 327,7 млн. грн. (12,0%) у порівнянні з 2016 роком, при цьому технічні резерви зросли на 1 772,1 млн. грн. (14,8%), а резерви зі страхування життя зросли на 555,6 млн. грн. (7,4%).

У порівнянні з 2016 роком збільшилися такі показники, як загальні активи страховиків на 1 436,6 млн. грн. (2,6%); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів – 1 048,4 млн. грн. (3,1%) та обсяг сплачених статутних капіталів – 300,8 млн. грн. (2,4%) [9].

Хоча кількісні показники мають тенденцію до зростання, все ж функціональні й інституційні характеристики страхового ринку України в цілому не відповідають реальним потребам економіки та прагненням світових страхових ринків, що обумовлює його уповільнений розвиток у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

Водночас стримують розвиток страхового ринку низка наступних проблем, які необхідно вирішити для конкурентоспроможного функціонування:

- несприятлива політична та економічна ситуація в країні;
- недосконала нормативно-правова база;
- недостатність фінансового забезпечення населення;
- відсутність довіри населення до страхових компаній та низький рівень володіння інформацією про стан і можливості страхового ринку;
- низький рівень забезпеченості страхових вкладень;
- низький рівень капіталізації страховиків;
- низький рівень забезпечення відповідальності за великі застраховані ризики;

– перестраховання частини великих ризиків за кордоном;

– необґрунтований виток грошових коштів з України;

– відсутність достатньої кількості кваліфікованих фахівців у даній галузі;

– знецінення національної валюти;

– неможливість здійснення довгострокових видів страхування;

– неефективне регулювання страхової діяльності з боку держави;

– відсутність чіткої стратегії розвитку страхового ринку;

– роль і місце страхування не відповідають завданням, які стоять перед Україною в сучасних умовах формування ринкової економіки;

– сучасний стан страхового ринку не повною мірою відповідає тенденціям розвитку світового страхового ринку.

Отже, для подолання зазначених проблем та ефективного функціонування страхового ринку України варто вжити такі заходи:

– застосування новітніх технологій та впровадження інновацій у страховій діяльності;

– вдосконалення законодавчої бази;

– впровадження міжнародних стандартів ведення страхової діяльності;

– визначення надійної та ефективної стратегії розвитку страхового ринку України;

– проведення просвітницьких заходів населення з метою популяризації страхових послуг.

Узагальнюючи вищезазначене можна стверджувати, що страховий ринок України перебуває на етапі розвитку та інтеграції у світовий простір. Незважаючи на певні здобутки він характеризується недоліками, наявність яких показує перспективи розвитку і, таким чином, потенціал для України.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки:

– незважаючи на різні погляди вчених щодо визначення страхового ринку, їх можна згрупувати таким чином: складова фінансового ринку; сукупність економічних відносин з приводу формування та використання страхового фонду; система соціально-економічних відносин; сукупність різних інститутів; сукупність економічних відносин з приводу купівлі-продажу страхової послуги; система розподілу ризиків;

– ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Стан страхового ринку, рівень його інтеграції та затребуваність характеризуються обсягами страхових премій і страхових виплат. Вагомим значенням у визначенні стабільності ринку набуває рівень капіталізації страховиків, тобто обсяг власних коштів і страхових резервів тощо;

– хоча кількісні показники мають тенденцію до зростання, все ж функціональні й інституційні характеристики страхового ринку України в цілому не відповідають реальним потребам економіки та прагненням світових страхових ринків, що обумовлює його уповільнений розвиток у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

Таким чином, можна стверджувати, що дослідження питання розвитку страхового ринку та аналіз його сучасного стану є не лише актуальним, а і потребує подальших досліджень.

Список літератури:

1. Осадець С.С. Страхові послуги: [підручник] / С.С. Осадець, Т.М. Арюх, О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2007. – 464 с.
2. Шахов В.В. Страхование / В.В. Шахов. – М.: Анкил, 2002. – 248 с.
3. Базилевич В.Д. Страхова справа : навчальний посібник / В.Д. Базилевич, К. Базилевич. – Вид. 3-тє, перер. і доп. – К.: Знання, 2003. – 250 с.
4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
5. Залетов О.М. Страхування: навчальний посібник / О.М. Залетов. – К.: Між. Агенція "BeeZone", 2003. – 304 с.
6. Плиса В.Й. Страхування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.Й. Плиса. – К.: Каравела, 2005. – 391 с.
7. Козьменко О.В. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва ; керівник авт. проекту д. е. н., проф. О.В. Козьменко. – Суми: Університетська книга, 2012. – 316 с.
8. Шірінян Л. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків / Л. Шірінян // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 173–178.
9. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/>.
10. Рудь І. Аналіз страхового ринку України / І. Рудь // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 10. – С. 856–859.
11. Журавка О.С. Страхова культура як один із чинників впливу на розвиток страхування / О.С. Журавка, С.Г. Лопатченко // Ефективна економіка. – 2015. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4102&p=3>.

Матвеев В.В., Гайдаржийская О.Н., Отрошко В.П.

Национальный авиационный университет

СТРАХОВОЙ РЫНОК УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация

В статье рассмотрено сущность страхового рынка и проанализировано его современное состояние. Исследована динамика количества страховых компаний и основные показатели деятельности страховщиков. На основе анализа показано ключевые проблемы деятельности страхового рынка и негативные факторы, сдерживающие его развитие. Сформулированы приоритетные направления развития отечественного рынка страховых услуг.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховщик, страховые компании, страховой договор, страховые премии, страховые выплаты.

Matvieiev V.V., Gaydarzhyskaya O.M., Otroshko V.P.

National Aviation University

INSURANCE MARKET OF UKRAINE: MODERN STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Summary

The article discusses the concept of the insurance market and analyzes its current state. The dynamics of the number of insurance companies and the main indicators of the activity of insurers are researched. Based on the analysis, the key problems of the insurance market activity and the negative factors hindering its development are shown. The priority directions of development of the domestic market of insurance services are formulated.

Keywords: insurance, insurance market, insurer, insurance companies, insurance contract, insurance premiums, insurance payments.